

DE
GAVE STAD

Cultuurhistorische Verkenningen
in
Zoetermeer

Zoetermeer
als staalkaart
van
naoorlogse stedenbouw
en
architectuur

BEDRIJVENTERREINEN

DE
GAVE STAD

Cultuurhistorische Verkenningen
in
Zoetermeer

Zoetermeer
als staalkaart
van
naoorlogse stedenbouw
en
architectuur

BEDRIJVENTERREINEN

INHOUD

Vooraf	1
Ontwikkeling van de bedrijventerreinen	5
De ruimtelijke opzet	9
Architectuur	15
Recente ontwikkelingen	25
Bijzondere kwaliteiten	27
Conclusie	29
Bronnen en literatuur	31

*Brinkers Fabrieken aan de Dorpsstraat, kort voor de sloop in 1968.
Foto Gemeentearchief Zoetermeer*

*Zoetermeer's Roem, een 'kunstboter', was een eigen merk van Van der Spek.
Folder met spaarkaart uit het begin van de jaren vijftig.
Afkomstig uit Gemeentearchief Zoetermeer*

Toen in 1962 Zoetermeer werd aangewezen als groeikern om zo een oplossing te bieden voor de heersende woningnood in Den Haag, luidde dat het einde in van een klein platelandsdorp middenin de Zuidhollandse polders. De oude kern met zijn aansluitende polderdijken bleef wel gehandhaafd, maar zou omgeven worden door een geheel nieuwe stad van meer dan 110.000 inwoners. Bij de ontwikkeling van Zoetermeer tot zo'n omvangrijke woon- en werkstad hoorde natuurlijk ook de aanleg van nieuwe bedrijventerreinen. Hierin voorzag het Structuurplan voor Groot Zoetermeer uit 1968 aan de oostkant van de stad.

Het dorp Zoetermeer kende al veel bedrijvigheid. Van oudsher stond het bekend als boterdorp. Deze bijnaam was te danken aan de levendige handel in boter, kaas en eieren. Er waren zo'n zestig éénmansbedrijven die zes dagen per week met hun zuivel klanten bezochten in Den Haag, Rijswijk, Voorburg en Delft. In het begin per fiets of bakfiets en paard en wagen, en later met de bestelauto. Grote namen als Van der Spek, Noordam en Brinkers waren aan deze tak van handel verbonden. De bedrijfstak is nu verdwenen. Daarnaast waren er bloeiende akkerbouw- en veehouderijbedrijven en de bijbehorende toeleveringsbedrijven van landbouwartikelen, hoefsmeden, en zadel- en wagenmakerijen. Beurt- en vrachtschippers en bodediensten zorgden voor het vervoer.

En wie kent Nutricia en de Spar niet, beide wereldconcerns die hun wortels in Zoetermeer hebben.

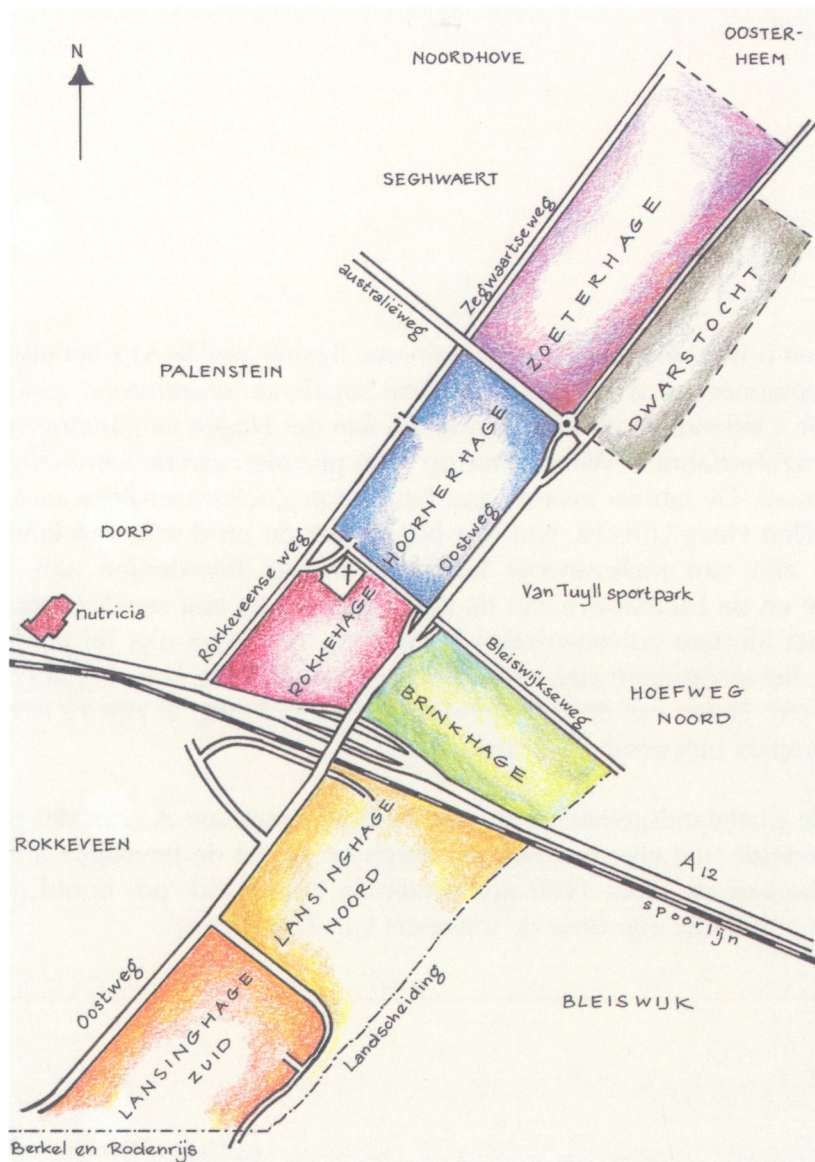
In 1880 werd in de Dorpsstraat, in het deel dat vroeger het Lagereind heette, de basis gelegd voor de Spar. Antonius van Well begon daar een handel in wijnen en gedestilleerd, koloniale waren en geneesmiddelen voor vee. Zijn kleinzoon Adriaan van Well lanceerde in 1932 het idee van een gezamenlijke inkooporganisatie. Zestien afnemers sloten zich aan en zo werd de coöperatieve Spar geboren. Het bedrijf werd al gauw te groot voor de Dorpsstraat en daarom werden bedrijfspanden in Rotterdam en Loosduinen aangekocht. In 1973 werd in Zevenhuizen een nieuw distributiecentrum geopend en verdween de bedrijvigheid uit Zoetermeer. Alleen de Spar supermarkt bleef achter maar ook deze sloot in het midden van de jaren negentig zijn deuren. De Spar is thans opgegaan in Schuitema-C1000.

*De oude fabriek van Nutricia aan de Eerste Stationsstraat.
Foto Gemeentearchief Zoetermeer*

Nutricia was en is nog steeds door de prominente ligging aan de A12 het visitekaartje van industrieel Zoetermeer, al is in 2002 de skyline bepalende schoorsteen gesloopt. In 1896 kreeg de uit St. Oedenrode afkomstige Martien van der Hagen vergunning voor de bouw van een stoomzuivelfabriek 'Wilhelmina' op twee percelen aan de toenmalige Molenweg (nu Stationsstraat). De fabriek kwam naast het station Zoetermeer-Zegwaard te staan aan de spoorlijn Den Haag-Utrecht. Nutricia begon met de productie van kindermelk. Om verzekerd te zijn van melkaanvoer kocht de fabriek boerderijen aan, waarvan de Nutriciahoeve en de Lactohoeve aan de Rokkeveenseweg nog steeds bestaan en in hun namen aan het illustere zuivelverleden herinneren. Het bleef niet bij kindermelk en al gauw breidde het assortiment zich uit hetgeen welbekende merken als Chocomel en Fristi heeft opgeleverd. Delen van de oude fabriek bestaan ook nog, al zijn zij in het uitgebreide fabriekscampus niet goed meer herkenbaar.

Een bloeiende plattelandsgemeente dus, waar boterhandelaar A. van der Spek voor de oorlog van vertelde 'dat elke inwoner er trotsch op is, dat de bevoegde autoriteiten ons mededeelen dat van de bijna 1100 gemeenten in Nederland 'per hoofd gerekend', de meeste auto's in gebruik zijn door de inwoners van Zoetermeer'.

De bedrijventerreinen van Zoetermeer zijn aan de oostkant van de stad gesitueerd.

Bedrijventerreinen of industriegebieden worden van oudsher aan de rand van de stedelijke bebouwing gesitueerd. Soms slokt stadsuitbreiding zo'n terrein op en komen de bedrijven temidden van woonwijken te liggen. In Zoetermeer is dat (nog) niet het geval. De terreinen zijn aan de oostelijke rand van de stad in een langgerekte strook geconcentreerd. De scheidslijn met de stad wordt aan de westkant gevormd door de oude polderdijken Rokkeveenseweg en Zegwaartseweg. Aan de oostkant grenzen zij samen met het Van Tuyll sportpark aan het open polderlandschap. Dat laatste verandert wanneer Oosterheem, de nieuwste wijk van Zoetermeer, zal zijn afgebouwd. Oosterheem vouwt zich rondom de bedrijventerreinen Zoeterhage en Dwarstocht waardoor deze opgenomen zullen worden in de stedelijke bebouwing.

Bedrijventerreinen kunnen over het algemeen niet rekenen op veel waardering en worden bij cultuurhistorische analyses meestal vergeten of overgeslagen. Ze zijn zelfs 'de treurigste oorden in Nederland en de gebouwen zijn, op een doodenkele uitzondering na, al even rampzalig', schreef Bernard Hulsman in het artikel Lelijk Nederland (NRC Handelsblad van 19 februari 2003).

Zoetermeer telt zes bedrijventerreinen: Rokkehage, Hoornershage, Zoeterhage, Dwarstocht, Brinkhage en Lansinghage. Zij zijn voornamelijk ingericht voor dienstverlening en opslag, gecombineerd met kantoorfuncties.

Het oudste is Rokkehage, een terrein dat aan de wijk Dorp grenst. Van dit terrein werd in 1956 bij een herziening van het uitbreidingsplan Dorp een gedeelte bestemd voor rioolwaterzuivering. In de noordwestelijke hoek was een begraafplaats gepland, die een enigszins curieuze combinatie vormt met de rioolzuivering. Een aantal mensen vond dat dan ook niet echt passend. De rest van het terrein werd in de jaren zestig verder ontwikkeld.

In het Structuurplan voor Groot Zoetermeer uit 1968 werd een aantal gebieden ten oosten van de stad aangewezen voor bedrijfsdoeleinden. Hoornershage was het eerste dat werd aangelegd, naar het ontwerp van de Werkgroep Ontwikkeling Zoetermeer die aan de wieg stond van de groeikern. De Werkgroep bestond uit de stedenbouwkundigen S.J. van Embden en Rein H. Fledderus, en de directeur van het Instituut Stad & Landschap W.F. Schut.

Voor Zoeterhage, het volgende en het meest noordelijk gelegen terrein, werd het bestemmingsplan in 1971 vastgesteld. Hiervan werd 28 hectare bestemd voor omvangrijke bedrijven op zo groot mogelijke en gesloten gehouden bebouwingsstroken, en een klein deel (1/2 hectare) voor kleine verzorgende en ambachtelijke bedrijven.

Hoornerhage is het eerste bedrijventerrein van groeikern Zoetermeer.

Naast Zoeterhage ligt een smal, langgerekt terrein, bestaande uit Dwarstocht Noord en Dwarstocht Zuid, dat een geheel eigen wereld vormt. Dat komt omdat hier de bedrijven zijn gevestigd die vanwege esthetische en milieuhygiënische bezwaren niet terecht kunnen op de andere terreinen. Het gaat om grote, vervuilende bedrijven zoals een asfaltcentrale en een recycling bedrijf voor ijzer, metaal en plastic. Voor het middelste gedeelte dat omsloten wordt door de Galvanistraat, werd het bestemmingsplan in 1976 vastgesteld. Het braakliggende terrein ten zuiden daarvan was een tijd lang als zanddepot in gebruik en werd in 1983 bestemd voor 'arbeidsextensieve' bedrijven. Hier vestigden zich onder meer de busremise en het waterleidingbedrijf De Tien Gemeenten voor drinkwateropslag. De grond ten noorden werd eerst benut als bomendepot en lag voor de rest braak. Er stond alleen een schuur. De grond kreeg in 1984 de bestemming bedrijfsdoeleinden en olieoverwerkingsinstallatie voor de winning van aardolie.

Brinkhage, gelegen naast Rokkehage, vormde onderdeel van het bestemmingsplan Dorp III uit 1979. Op Brinkhage stond al de margarinefabriek Brinkers uit 1965, één van de oude Zoetermeerse bedrijven, dat oorspronkelijk aan de Dorpsstraat was gevestigd.

Het jongste bedrijventerrein is Lansinghage dat zich aan de andere kant van de snelweg uitstrekt langs de wijk Rokkeveen. Met de groei van Zoetermeer - het bleef niet bij de bouw van de oorspronkelijk geplande vijf wijken, er kwamen er nog drie bij - nam ook de behoefte aan meer bedrijventerreinen toe en zo werd bij raadsbesluit van 28 november 1977 de grond ten zuiden van de snelweg voor deze bestemming aangewezen. Aanvankelijk was het de bedoeling dat het terrein aan weerskanten van de toekomstige verlengde Kruithuisweg (dit is nu de Oostweg) zou worden aangelegd. Toen dat speelde stond de bouw van een woonwijk ten zuiden van de snelweg, het huidige Rokkeveen, nog niet vast. Nu beperkt het bedrijventerrein zich vrijwel geheel tot de oostkant van de Oostweg.

De opzet van strikt van elkaar gescheiden maar wel aaneengeschakelde terreinen die zich uitstrekken langs de oostkant van de stad, sluit perfect aan bij het uitgangspunt van de compacte stad uit het Structuurplan 1968. Zij zijn met dezelfde consequentie en samenhang als de wijken van voormalige groeikern Zoetermeer ontwikkeld en liggen niet her en der verspreid over diverse locaties.

*Luchtopname van Hoornershage.
De bedrijven worden ontsloten door een interne ringweg.
Rechtsboven zijn de volkstuinen te zien.
Linksonder een stukje van Rokkehage, met het Wilgenplein en de begraafplaats.
De Zegwaartseweg met weterring links vormt de begrenzing met de wijk Palenstein.
Foto Delta-Phot*

De zes bedrijventerreinen zijn gelegen in de Binnenwegse Polder. Deze polder werd tussen 1701 en 1706 met behulp van negen windmolens drooggemalen. Op de vruchtbare kleigrond werden aardappelen, bieten, kool en graan geteeld. Al in de negentiende eeuw was deze polder door industriële ontwikkelingen van aanzien veranderd. Vanaf 1868 werd hij doorsneden door de spoorweg van Den Haag naar Gouda, met zijn rookwolken uitbrakende stoomtreinen, en omstreeks 1930 kwam daar rijksweg 12 bij. Maar de komst van de bedrijventerreinen in de tweede helft van de twintigste eeuw betekende het definitieve einde van het agrarische karakter en voortaan bepaalden brede wegen en sobere utiliteitsbouw het beeld.

Niet geheel toevallig vormt de ruimtelijke opzet van de terreinen grote overeenkomsten. De inrichting wordt immers gedictieerd door algemene functionele eisen ten aanzien van de verkaveling, de ontsluiting en de parkeermogelijkheden. De terreinen zijn langgerekt en worden strak begrensd door brede verbindingswegen, en aan de kant van het open landschap, door poldersloten. Dwarstocht wordt bovendien aan de lange zijden omgeven door een aarden wal beplant met bomen en struiken, en heeft daardoor iets van een vesting. In het midden worden de terreinen ontsloten door een rondlopende weg die een gemakkelijke bereikbaarheid van de bedrijven garandeert. Daaromheen liggen op kavels van verschillende grootte de bedrijven gegroepeerd. De bebouwing keert zich over het algemeen af van de doorgaande wegen en versterkt zo het weinig toegankelijke karakter van bedrijventerreinen.

Alleen Rokkehage mist de interne ringweg; hier zorgt de haaks aangelegde Industrieweg voor de ontsluiting. Ook in andere opzichten is Rokkehage afwijkend. In het noordelijke deel neemt het woonwijkje rondom het Wilgenplein een hap uit het gebied, en daarnaast bevinden zich de begraafplaats en een woonwagencentrum. Aan de zuidkant heeft de penitentiaire inrichting zich geperst tussen het voormalige rioolzuiveringsterrein en de bedrijfsbebouwing langs de Industrieweg.

Alle terreinen zijn in meer of mindere mate voorzien van groenaankleding in de vorm van perken met struiken of grasbermen met bomen langs de wegen. In het algemeen geldt dat hoe jonger het terrein, hoe meer aandacht er is voor groenaanleg. Een aantal bedrijven weet een geslaagde combinatie te maken van architectuur en tuinaanleg, vooral op het jongste terrein Lansinghage. Op Hoornershage zorgt een volkstuincomplex in het noordelijke deel voor een groene buffer langs de Australiëweg.

Ook bij de ontwikkeling van bedrijventerreinen zijn gewijzigde stedenbouwkundige opvattingen af te lezen, al is dit door de allesbepalende functionaliteit niet zo duidelijk waarneembaar als in de woonwijken. Werd tot en met de bouw van de wijk Meerzicht

De bebouwing keert zich over het algemeen af van de doorgaande wegen, zoals hier aan de Oostweg in Zoeterhage.

De afstand tussen de bedrijven op Zoeterhage en de historische Zegwaartseweg is ruim gehouden. Een brede groenstrook vormt de scheiding.

nauwelijks of geen rekening gehouden met historische structuren en landschapselementen, in de jaren zeventig volgde in de woonwijk Buytenwegh de omslag. Hier werd het oude verkavelingspatroon gevolgd, en boomsingels en tochtsloten ingepast. Die trend komt ook bij de bedrijventerreinen naar voren, het eerst bij de ontwikkeling van de gronden in Zoeterhage die grenzen aan de Zegwaartseweg.

De Zegwaartseweg is een oude polderdijk en werd waarschijnlijk in de eerste helft van de dertiende eeuw aangelegd. De weg fungeerde als hoge dijk en feitelijke landscheiding of waterkering tussen de hoogheemraadschappen Rijnland en Schieland. De wetering werd na de droogmaking van de Palensteinse Polder in de achttiende eeuw, gegraven ten behoeve van de scheepvaart en om het veen in de dijk nat te houden. Aan de Zegwaartseweg staan boerderijen en arbeiderswoningen uit de vroegere agrarische tijd van Zoetermeer.

Aanvankelijk was het de bedoeling om de bestaande bebouwing aan de Zegwaartseweg, met uitzondering van de boerderij Zegwaartseweg 43, niet te handhaven, maar allengs rijpte het inzicht dat gebruikmaking van de bestaande kwaliteit van dat oude gebied, van grote waarde zou kunnen zijn voor de leefomgeving van Zoetermeer. Het gedeelte langs de Zegwaartseweg werd bestemd voor kleine bedrijven en dienstwoningen, die veel beter passen bij de sfeer van de dijk dan grootschalige bedrijfsbebouwing. Ook is de afstand tot de weg ruim gehouden en ligt er een brede strook groen om het bedrijventerrein zo goed mogelijk af te schermen van de Zegwaartseweg. Dat laatste is niet gebeurd bij het oudere Hoornershage, dat eveneens aan de Zegwaartseweg grenst. De achterkanten van de bedrijven liggen vlak op de voet van de dijk. Bovendien staan de gebouwen dicht op elkaar zodat er minder doorkijk is naar de Zegwaartseweg.

In het jongste bedrijventerrein, Lansinghage, komt de oude kavelstructuur het beste tot uitdrukking. Hier is bij de inrichting over de gehele linie rekening gehouden met de historische ondergrond. In de uiterste zuidpunt bevindt zich het oude 'drielandenpunt' waar de grenzen van de drie hoogheemraadschappen Delfland, Schieland en Rijnland bij elkaar kwamen (tegenwoordig ligt het 'drielandenpunt' elders). De grens werd gevormd door de Landscheiding, een uit de dertiende eeuw daterende kade die net als de Zegwaartseweg tevens een waterkerende functie had. De Landscheiding volgde de route van de spoorlijn die gedeeltelijk op deze dijk is aangelegd, en boog ter hoogte van het Kadastergebouw aan de Houtsingel in Rokkeveen in zuidoostelijke richting af naar het 'drielandenpunt' in Lansinghage. Vandaar loopt de Landscheiding langs de oostkant van Lansinghage weer richting snelweg. De dijk is gehandhaafd en hierop is een fietspad aangelegd. De poldersloot erlangs is verbreed tot een waterpartij en loopt op twee plaatsen uit in een driehoekvormige plas. Op het terrein zelf vormen poldersloten lange waterlinten tussen de bedrijfsbebouwing.

Lansinghage wordt begrensd door een brede poldersloot en door de Landscheidingsdijk.

Op Langsinghage Zuid staat langs de Oostweg representatieve bedrijfsbebouwing, zoals dit ontwerp van K3D Design uit 1998 (zijde Edelgasstraat).

Werknemers en andere gebruikers kunnen ter ontspanning langs het groen en het water fietsen en worden aan de rand beloond met een weidse blik over het landschap. Behalve een recreatieve functie vervullen de sloten ook een taak voor de waterhuishouding.

Lansinghage is in twee delen ontwikkeld. Lansinghage Noord, het oudste, heeft een minder duidelijke structuur dan Zuid. Zuid heeft een heldere ruimtelijke opbouw die gebaseerd is op een strak rechthoekige verkavelingsstructuur. De zone langs de hoofd-ontsluitingsweg, de Oostweg, is bedoeld voor de vestiging van representatieve bedrijven. Zij zijn noordwestelijk georiënteerd zó dat men vanaf de Oostweg niet geconfronteerd wordt met van de weg afgekeerde bedrijfsbebouwing, zoals in Noord wel het geval is. Aan de zuidkant markeren drie windturbines de grens met de gemeente Berkel en Rodenrijs. Lansinghage Zuid wordt vanaf de Oostweg ontsloten door de Lansinghageweg. De weg had tevens een aansluiting moeten geven op de Groendalseweg naar Bleiswijk. Dat is niet doorgegaan omdat voor een goede aansluiting de Groendalseweg verbreed had moeten worden en daar gaf Bleiswijk geen toestemming voor. Nu gaat de Lansinghageweg vrij onverwacht over in een busbaan.

De restanten van de nabezinktank van de rioolzuivering op Rokkehage.

Fabriekshal uit 1961 met een lange rij lichtkappen aan de Industrieweg.

De architectuur van de bedrijven levert, niet geheel onverwacht, een vrij homogeen beeld op. De gebouwen moeten voldoen aan de gebruikseisen en die zijn voor de meeste bedrijven in de dienstverlenende sector hetzelfde. Het betreft veelal een combinatie van een grote hal met een kantoor. Soms is het kantoor als aparte volume voor de hal geplaatst. De architectuurvorm die we het vaakst tegenkomen, is de 'doos', die in zijn essentie de meest eenvoudige oplossing is voor het onderbrengen van de diverse functies. De gevels zijn al even eenvoudig uitgevoerd. Veelal bekleed met damwandprofielen (geribbeld staal) in een lichte kleur, bezitten zij maar weinig decoratieve elementen en zijn zij slechts geleed door venster- en deuropeningen.

Soms zorgen gewelfde daken en sheddaken met hun markante driehoekige uitsteeksels voor een verlevendiging van het beeld.

Natuurlijk zijn er uitzonderingen en staan op sommige terreinen prestigieuze en architectonisch opvallende gebouwen. Voorbeelden zijn Bols op Zoeterhage en Siemens op Brinkhage.

ROKKEHAGE

Het oudste bedrijventerrein Rokkehage bezit met de relictten van de rioolzuiveringsinstallatie en de bijbehorende dienstwoningen een bijzonder stukje industrieel verleden. De rioolwaterzuivering werd in 1959-1960 gebouwd vlak naast de A12 aan de Rokkeveenseweg, maar al in 1971 werd de installatie overbodig door een vuilwaterleiding richting zee. Absolute blikvangers zijn de slijkgistingstanks, sombere cilindervormige bouwsels die in verbinding stonden met inmiddels verdwenen slijkdroogbedden. Verder resteren de funderingen van een cirkelvormige nabezink- en een voorbezinktank, en een oxydatiebed-tank die nu als buffer fungeert wanneer de rioolzuivering in Den Haag onvoldoende capaciteit heeft. De dienstwoningen staan iets terzijde van het terrein, heel dicht op de A12. De dubbelwoning werd in 1958 gebouwd door aannemer L. Bontenbal en is een juweeltje van jaren vijftig architectuur. Kenmerkende details zijn het flauw hellende zadeldak met iets opstaande rand, de zware uitgemetselde schoorsteen, het balkonhek met schuin geplaatste spijltjes en de voordeuren met hun trapeziumvormig glas.

Aan de Industrieweg staat een door zijn enorme omvang imponerende fabriekshal. Hij meet 107,87 bij 50,50 meter en bestaat uit een betonskelet met op kolommen steunende lichtkappen. Aan de voorzijde is een gedeelte bestemd voor kantoor. De voorgevel is flauw gebogen uitgevoerd, en erachter strekt zich de lange rij van lichtkappen uit, die bestaan uit getoogde driehoekvormige stalen vakwerkliggers. De hal werd in 1961 gebouwd voor P.M. Tamson Instrumenten door architectenbureau J.C. Pannekoek.

*Bedrijfsgebouw uit 1975 aan de Wiltonstraat in Hoornershage,
naar ontwerp van architect D. Huurman.
Het vooruitspringende deel rechts is later aangebouwd.*

*Luchtopname van Zoeterhage. De diagonale ligging van de gebouwen
van de Bols-vestiging binnen de interne ringweg is goed herkenbaar.*

Foto Delta-Phot

HOORNERHAGE

Net als Rokkehage laat Hoornershage het vertrouwde beeld zien van veel doosvormige bouwwerken, van baksteen of bekleed met damwandprofielen.

Een fraai uitgevoerd exemplaar van dit type is een bedrijfsgebouw aan de Wiltonstraat, in 1975 gebouwd naar ontwerp van architect D. Hurman. De voorgevel is geleed door bakstenen steunberen, waartussen over de volle breedte vensters zijn geplaatst. De geleiding en de transparante invulling verdoezelen het massieve karakter van een bakstenen doos. Het gebouw is later aan de rechterkant in dezelfde stijl uitgebreid.

De voormalige haardenfabriek Vulcana toont hoe pure utiliteitsarchitectuur zijn eigen charme heeft. De fabriek werd in 1971 ontworpen door het ingenieursburo Bollen Coumans Schuit en is markant gelegen op de hoek van de Fokkerstraat en de Van der Hagenstraat. De fabriek bestaat uit een bedrijfshal en een kantoor. De hal is vrijwel geheel uitgevoerd in staal en gedekt door een sheddak. Het gebouw kon zo, op zeer efficiënte wijze, direct vanuit de staalindustrie geleverd en neergezet worden, zodat men nauwelijks een beroep hoefde te doen op bouwvakarbeiders. De vrij gesloten gevels van de hal zijn bekleed met stalen damwandprofielen met alleen een doorlopende reeks vensters onderlangs.

ZOETERHAGE

Op het bedrijventerrein Zoeterhage domineert de Bols-vestiging. Centraal gelegen en omgeven door de ringweg, neemt het complex ongeveer een derde van het hele terrein in beslag. Momenteel zijn daar diverse bedrijven werkzaam die door samenwerking, overnames en fusies aan elkaar gelieerd zijn. De fabriek is echter gebouwd voor het Heineken concern. Na samenvoeging van de vestigingen in Rotterdam en Schiedam ging Heineken op zoek naar een geschikt terrein waarop de nieuwe distilleerderij en graanalcoholbranderij kon worden gebouwd. De keuze viel op Zoeterhage in Zoetermeer, al was een nadeel dat er naamsverwarring zou kunnen optreden met het Heinekenbedrijf in Zoeterwoude. Het bouwkundig ontwerp is van Groosman Partners uit Rotterdam. De vestiging bevatte een branderij, distilleerderij, een energiegebouw, een verpakkingsafdeling, bedrijfskantoren en dienstruimten. Op 27 januari 1978 ging de eerste paal de grond in en op 21 september 1979 vond de feestelijke opening plaats.

Het complex is diagonaal gesitueerd op het door de ringweg omgeven terrein. Uit alles blijkt dat de onderneming met de gebouwen meer beoogde dan zuivere utiliteitsbouw. Aan de architectonische vormgeving is veel aandacht besteed. Geheel conform de trend van de jaren zeventig is aansluiting gezocht bij kleinschaligheid en variatie. Hoewel het complex groot is, wordt de massaliteit van het geheel verzacht door de speelse geometrische vlakverdelingen in de gevels, die refereren aan de structuralistische bouwstijl. Ook aan de inrichting van het terrein is veel zorg besteed, getuige de parkachtige

De boerderij aan de Edisonstraat stond voorheen aan het eind van een oprijlaan aan de Zegwaartseweg en vormt op Zoeterhage een herinnering aan het agrarisch verleden.

De gebouwen van Siemens op Brinkhage, op de achtergrond de windturbine.

aanleg bij de ingang met fraaie grasvelden, grote bomen en vijverpartijen. Terug naar de 'eenvoudiger dozen', die ook op Zoeterhage het merendeel uitmaken van de bedrijven. Een mooi voorbeeld is het kantoorgebouw met showroom, gebouwd door architecten-bureau Haak uit Delft in 1980 voor Aspa. Het staat op nagenoeg vierkante plattegrond en is twee lagen hoog. Begane grond en verdieping zijn door de doorlopende vensterreeksen die slechts van elkaar worden gescheiden door dunne spijlen, heel transparant gehouden. Tussen de bouwlagen bevindt zich een brede stenen lijst, die samen met de plint en de daklijst, de horizontale lijn benadrukken. De architect heeft tevens gezorgd voor een tuinontwerp, uitgevoerd in de vorm van een tegen de gevels oplopende groene wal.

Langs de Zegwaartseweg is een aantal oude boerenbedrijven bewaard gebleven. De meeste staan dichtbij de Zegwaartseweg, maar één boerderij stond aan het eind van een oprijlaan en is nu aan de Edisonstraat terecht gekomen. Hij vormt temidden van de moderne bedrijfsbebouwing een herinnering aan het agrarische verleden van Zoetermeer.

BRINKHAGE

Ook op Brinkhage is één bedrijf prominent aanwezig. Dat is Siemens, die met zijn windturbine tevens heeft gezorgd voor een visitekaartje langs de A12. Als enige windturbine in Nederland heeft deze een uitzichtkoepel op ongeveer tachtig meter hoogte, die na een fikse klim over de 377 treden van de wenteltrap te bereiken is.

Het forse complex huisvest bijna alle productie- en service-afdelingen van Siemens Nederland, die voorheen over negen vestigingen waren verdeeld. Architect G. Standke van Z.B.A. München (Zentrale Abteilung für Bauten und Anlagen) ontwierp de in totaal elf gebouwen als een bedrijvendorp, zó dat het goed past in het Hollandse landschap (1989). De opzet is voor een deel bepaald door vier kantoorgebouwen die elk een binnenhof hebben. Deze zijn door een eigen gebruik van materiaal, kleur en beplanting verschillend van karakter. De gevels van de gebouwen zijn bekleed met glanzend zilverkleurig staal en aluminium, die zowel een sobere industriële uitstraling bezitten als het complex een zekere luchtigheid verlenen. Terrein en gebouwen zijn naadloos met elkaar verweven. De tuinen zijn in 1990 ontworpen door CH & Partners Stedebouw en Landschap en vormen met hun vloeiende lijnen en veelkleurigheid een contrast met de strakke gebouwen. Aanwezige waterlopen zijn gebruikt en omgeven het complex aan alle zijden. Aan de kant van de Oostweg is de waterloop verbreed tot een plas, waarin een kunstwerk van Hans van Bentem is geplaatst.

*Kantoor met bedrijfshal aan de Bleiswijkseweg,
naar ontwerp van architectenburo Rondeltap -Oosterheert.*

Aan de tegenoverliggende zijde van Siemens, die samen met een hoogspanningsstation de zuidelijke helft van Brinkhage in beslag neemt, bevindt zich een aantal bedrijven die georiënteerd zijn op de Bleiswijkseweg. Daaronder is de oude margarinefabriek van Brinkers uit 1965, bestaande uit een strak functioneel kantoor met fabriekshal, naar ontwerp van architectenbureau Op ten Noort - Blijdenstein. Deze werd in 1998 omgetoverd tot de Leeuwenbrink, een bedrijfsverzamelgebouw met een expositieruimte, een atrium en kantoorruimte.

De architectonische vormgeving van de bedrijven langs de Bleiswijkseweg is redelijk prestigieus te noemen. Hier keert men zich niet af van de doorgangswegen met een ontoegankelijke wand, maar toont zich juist in alle openheid. Een goed voorbeeld is het kantoor met bedrijfshal uit 1985 van architectenburo Rondelap-Oosterheert, ook in opdracht van Siemens gebouwd, die het toentertijd als steunpunt wilde gebruiken. Aanvankelijk was het één laag hoog, maar in 1989 werden door dezelfde architect twee lagen toegevoegd. De ingang is zeer uitnodigend door de halfronde uitbouw die herhaald wordt in de daklijst. De bovenste laag ligt iets terug en bezit door de vensterreeksen een serrechtig karakter. In de hoek van het terrein, vlak aan de Bleiswijkseweg, staat een standbeeld, een niet alledaagse verschijning bij een bedrijf. Het is een traditioneel bronzen beeld uit 1951, van een man met omhoogrijzende armen die op een hoge sokkel staat. Op de armen een vogel die de vleugels uitslaat. De symboliek is duidelijk en staat ten overvloede op de sokkel gebeiteld. 'Hoger zij uw vlucht' en dat is een devies voor de toekomst. Het beeld werd in 1994 op initiatief van het toen in het pand gevestigde bedrijf geplaatst.

Het al even genoemde hoogspanningsstation naast Siemens werd in 1977 gebouwd voor het elektriciteitsbedrijf Zuid-Holland. Wie over de A12 vanuit Gouda naar Zoetermeer rijdt, ziet als fraaie inleiding de hoogspanningsmasten staan die bij Brinkhage hun eindpunt hebben.

DWARSTOCHT

De architectuur van Dwarstocht laat zich door de aard van de bedrijven moeilijk beschrijven. Asfaltbergen, hoge installaties en romneyloodsen van de asfaltcentrale Asko en stapels pallets van een houthandel vormen de architectonische ingrediënten die overigens een fascinerend beeld van bedrijvigheid oproepen.

Een uitzondering vormt het nieuwe gebouw van Miss Etam op Dwarstocht Noord aan de rand van het terrein waar voorheen aardolie werd gewonnen, tegen de nieuwe wijk Oosterheem aan, maar dat hoort van oorsprong dan ook niet bij de aard van dit bedrijventerrein. Door de komst van Oosterheem komt Dwarstocht echter tegen een woonwijk aan te liggen en zal de bestemming worden aangepast. Aan de nieuwe functie is een eerste invulling gegeven door het hoofdkantoor van de Etam-Groep.

Het kantoor van Van Kempen & Begeer (1985) op Lansinghage Noord is een vroeg voorbeeld van representatieve bedrijfsarchitectuur.

Bedrijvenpark aan de Argonstraat op Lansinghage Zuid, bestaande uit drie in een L-vorm gesitueerde verzamelgebouwen (1990).

Oorspronkelijk gevestigd aan de Franklinstraat in Zoeterhage, moest het bedrijf wegens ruimtegebrek verhuizen. Het trendy vormgegeven gebouw uit 1999 bestaat uit een distributiecentrum met een golvend dak. Daarvoor bevindt zich het kantoor dat door een binnenstraat gescheiden is van de distributie. Het ontwerp is van de architecten F. Temme, M.C. van der Borgh en P. Blazek.

LANSINGHAGE

Lansinghage toont een minder sober beeld dan de oudere terreinen. Voornamelijk ontwikkeld in de 'weelderige' jaren negentig, is de architectuur uitbundiger en meer gericht op uiterlijk vertoon.

Op Lansinghage Noord komt dit wat minder tot uitdrukking dan in het jongere Zuid. In Noord keert de bedrijfsbebouwing zich nog af van de doorgaande Oostweg en vormt zo een afwerende wand, maar verderop richting Zuid presenteren de bedrijven zich met hun modieuze architectuur in volle glorie.

Het veelvuldig gebruik van glasgevels, waarin de zorgvuldig aangelegde tuinbeplanting zich weerspiegelt, opgetilde dakranden, golvende lijnen en een diversiteit aan bouwvolumes maken dit bedrijventerrein tot een typisch product van de jaren negentig.

Een vroeg voorbeeld van representatieve architectuur is het kantoor met bedrijfshal uit 1985, gebouwd voor Van Kempen & Begeer naar ontwerp van Van Moort & Partners Architecten uit Amsterdam. Het kantoorgedeelte van drie lagen hoog kraagt uit boven een sokkel en is aan alle zijden voorzien van spiegelen antracietgrijs emalitglas. Het staat dicht op de A12; daarachter strekt de fabriekshal zich uit. Het ontwerp van het kantoor ontmoette in de welstandscommissie veel waardering.

Het bedrijfsverzamelgebouw tussen de Heliumstraat (parallel aan de Oostweg) en de Edelgasstraat op Lansinghage Zuid, een ontwerp van K3D Design uit 1998, verenigt veel van wat de architectuur zo onderscheidt van de functionele dozen op de oudere bedrijventerreinen. Het hoofdgebouw staat op een vierkante plattegrond met afgeschuinde hoeken en is aan de beide straatkanten voorzien van een schuine vliesgevel van zwart geanodiseerd aluminium met blank glas. De dakrand hierboven is goudgeel geanodiseerd en krult op een wulpse manier omhoog. De hoeken van het gebouw zijn beplant met klimplanten, die niet gewoon langs de gevel maar langs schuin geplaatste tuidraden (de webbing) omhoog kruipen.

Toch zijn ook op Lansinghage de vertrouwde basale dozen te vinden, zoals het bedrijvenpark aan de Argonstraat, bestaande uit drie verzamelgebouwen uit 1990. Zij zijn in een L-vorm gesitueerd langs de lijn van de weg en de poldersloot die het bedrijvenpark omsluiten. De gevels zijn opgetrokken van gasbeton met aluminium puien waarin gerookt glas is geplaatst. Het ontwerp is van Arlan Design bv. uit Rotterdam.

De bedrijven op Dwarstocht zoals de asfaltcentrale Asko passen niet bij een woonomgeving.

Er staan geen grote wijzigingen op stapel voor de zes Zoetermeerse bedrijventerreinen. De enige ingrijpende verandering is dat door de komst van Oosterheem Zoeterhage en Dwarstocht zullen grenzen aan een woonwijk. Inmiddels is de bebouwing al zover gevorderd dat Oosterheem al tegen de noordzijde van Zoeterhage aanligt en daarvan gescheiden wordt door een reeds aanwezige polder-sloot. De vervuilende bedrijven van Dwarstocht passen niet bij een woonomgeving. Het nieuwe bestemmingsplan voor Dwarstocht beoogt dan ook een bedrijventerrein dat hier wel bij aansluit. Ook de bestaande infrastructuur zal aan de nieuwe invulling worden aangepast. Langs de Oostweg denkt men aan kleinschalige kantoren en bedrijven met een hoogwaardige architectonische uitstraling, vergelijkbaar met wat op Lansinghage langs de Oostweg is gebouwd. De komst van de Etam-Groep loopt al op deze nieuwe ontwikkelingen vooruit.

De huidige bedrijven zullen worden uitgeplaatst of gesaneerd. Als alternatieve vestigingslocatie is het nieuwe bedrijventerrein Hoefweg Noord aangewezen, maar ook op Lansinghage worden kavels vrijgehouden.

Een gebied waar al langere tijd plannen voor worden ontwikkeld, is het Kwadrant. Het Kwadrant is een belangrijk verkeersknooppunt waar de Australiëweg en de Oostweg elkaar kruisen. Aan het kruispunt grenzen Hoornershage (de volkstuinten), Zoeterhage, Dwarstocht en het Van Tuyll sportpark. Aanvankelijk werd het Kwadrant gezien als een op zichzelf staande eenheid, maar in een nieuwe visie wordt het onderdeel van een 'Leisure Park' zone in combinatie met het Van Tuyll sportpark. Voorlopig heeft op deze locatie alleen het nieuwe sportcomplex Silverdome met kunstijsbaan en zalencentrum een plek gevonden.

Als laatste wordt vermeld dat het aantal bedrijventerreinen wordt uitgebreid; het al genoemde Hoefweg Noord is een grootschalig terrein in ontwikkeling, aan de oostkant van het Van Tuyll sportpark, op het grondgebied van de gemeente Bleiswijk.

In de nieuwe wijk Oosterheem is een drietal locaties aangewezen voor bedrijfsdoeleinden; een strook die de wijk indringt in het verlengde van de Oostweg en twee stroken langs de zuid- en oostkant.

Het markante silhouet van de slijkgistingstanks op Rokkehage.

- De samenhang in de ontwikkeling van de terreinen met het uitgangspunt van de compacte stad die mede tot uitdrukking komt in de consequente situering van de terreinen aan de oostkant van de stad;
- De historische relictten van de rioolzuivering, vanwege het beeldbepalende karakter en het markante silhouet van de slijkgistingstanks en vanwege de gaaf bewaarde dienstwoningen in de stijl van de jaren vijftig;
- De Bols-vestiging op Zoeterhage vanwege de architectonische vormgeving die refereert aan het structuralisme en vanwege de parkachtige tuinaanleg als begeleiding naar de entree;
- De Siemens-vestiging op Brinkhage vanwege de architectonische kwaliteit van de gebouwen en vanwege de samenhang in architectuur- en tuinontwerp.

*Functionele doosvormige gebouwen bepalen veelal het beeld van de bedrijventerreinen
(Philipsstraat, Hoornrhage).*

CONCLUSIE

Bedrijventerreinen zijn stadsdelen die niet direct tot de verbeelding spreken. Ze liggen meestal aan de randen of langs de snelwegen en tonen zich daar niet op hun voordeligst.

De inrichting en aankleding van de bedrijventerreinen worden gedicteerd door de eisen van functionaliteit. Het gaat om een zo goed mogelijke ontsluiting - een uitstekende bereikbaarheid is voor bedrijven een primaire voorwaarde - en om voldoende ruimte voor laden en lossen, en parkeren. De gebouwen dienen in de eerste plaats een utilitair doel en zijn met weinig toeters en bellen uitgerust.

De bedrijventerreinen van Zoetermeer vormen hierin geen uitzondering. Bovendien zijn ze vooral bedoeld voor kantoren, dienstverlening en opslag. Dat levert op zich al een monotoner beeld op dan de veel spectaculairdere installaties van de zware industrie met hun vlamme schoorsteenpijpen (Pernis) of reusachtige hoogovens (IJmuiden).

Toch bezitten zij louter door hun pure functionaliteit hun eigen verborgen schoonheid en vormen zij - onderling gescheiden maar wel consequent aaneengeschakeld aan de oostkant van de stad - een onlosmakelijk onderdeel van de zorgvuldig geplande opzet van de voormalige groeikern Zoetermeer.

BRONNEN EN LITERATUUR

Semi-statisch archief Bouw- en Woningtoezicht, Gemeente Zoetermeer.

Bestemmingsplannen Bleiswijkseweg (Hoornerhage), Zoeterhage, Dwarstocht, Dorp III (Rokkehage en Brinkhage), Zegwaartseweg-Zoeterhage, Lansinghage, Oosterheem.

De Zoetermeerse Handescourant. Eenmalige uitgave ter gelegenheid van de Open Monumentendag, 14 september 2002.

Gent, B. van. Zoetermeer, ontwikkeling van een nieuwe stad. *Zoetermeer 1999*.

Grootveld, R. en B. Koopmans (red.). Gebundeld verleden. Jubileumboek Historisch Genootschap Oud Soetermeer 1949-1989. *Zoetermeer 1989*.

Grootveld, R. en B. Koopmans. Zegwaartseweg/Rokkeveenseweg/Schinkelweg/Den Hoorn e.a. Historische straten in Zoetermeer. *Zoetermeer 1994*.

Handreiking ruimtelijke kwaliteit bedrijventerreinen. Architecture Research Institute. *Delft 2002*.

Historisch Genootschap Oud Soetermeer. De geschiedenis op straat. Een ontdekkingstocht langs de Zoetermeerse cultuurhistorie. *Zoetermeer 2001*.

Oldenburger-Ebbers, C., A.M. Backer en E. Blok. Gids voor de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur. *Rotterdam 1998*.

Rapportage Kwadrant, *Gemeente Zoetermeer 2003*.

Strukturplan Zoetermeer 1968.

Strukturplan Zoetermeer. *Wijzigingen 1972*.

Tijdschriften Zoetermeer (1967-1971), Zoetermeer Stad (1971-1993).

Vermeulen, T. Flessen op papier, de archieven van Bols. Onderzoek naar het erfgoed van Distilleerderij De Erven Lucas Bols (manuscript). *Zoetermeer 1993 (-2003)*.

Vermeulen, T. Vijf meter onder N.A.P. Water in Zoetermeer. *Zoetermeer 2000*.

Vers van 't vat. Personeelsblad van het Heineken Concern. 1979.

COLOFON

Uitgave:

Afdeling Milieu, Bouwen en Wonen, gemeente Zoetermeer

Analyse en tekst:

Botine Koopmans

Redactie:

Dick Valentijn

Tekening:

Marjon van Kan

Foto's:

Botine Koopmans, tenzij anders vermeld

Grafische verzorging:

Marjon van Kan

Atelier voor Beeldende vormgeving, Zoetermeer

Reproductie:

Xerox Business Services

DTP Zoetermeer

Deze publicatie behoort bij de exposities 'De Gave Stad' die in de periode 2001 - 2003 georganiseerd worden door Floravontuur Promotie Zoetermeer, Van Zeijl Photo Design en de gemeente Zoetermeer.

Zoetermeer 2003

Afbeelding omslag: Het bedrijf Jobarco in aanbouw op Zoeterhage in het voorjaar van 1979.

Foto: Wim Goutier.

